

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE LITERE

TEZĂ DE DOCTORAT

*Manifestări ale teatralității în scrierile lui
Ion D. Sîrbu*

COORDONATORI ȘTIINȚIFICI:
PROF. DR. ION VARTIC
PROF. DR. MIHAI MĂNIUȚIU

DOCTORAND:
EUGEN RADU WOHL

CLUJ NAPOCA

2012

MANIFESTĂRI ALE TEATRALITĂȚII
ÎN SCRIERILE LUI ION D. SÎRBU
- REZUMAT -

CUPRINS

Introducere.....	3
Capitolul 1. Teatralitate și Performativitate. Definirea conceptelor operaționale.....	10
Capitolul 2. Teatralizarea biografiei: Spectacolul bufonului Gary.....	49
Capitolul 3. Proiectul antiteatral al dramaturgiei lui Ion D. Sîrbu. Masca rigidă a dramaturgului.....	72
Capitolul 4. Teatralitatea prozei antume. Povestitorul, Naratorul, Autorul.....	108
Capitolul 5. Spectacolul singurătății. Teatralitate și performativitate în interviurile și corespondența lui Ion D. Sîrbu.....	171
Capitolul 6. Opera postumă eliberată. Forma orfană, forma explodată.....	193
Concluzii.....	218
Bibliografie generală.....	227

CUVINTE CHEIE: teatralitate, performativitate, theatrum mundi, antiteatralitate, prejudecată antiteatrală, personaj, performer, carnavalizare, formă literară

Lucrarea de față discută scrierile lui Ion D. Sîrbu – mai puțin piesele sale de teatru și mai ales proza scurtă, romanele, jurnalul și corespondența – din perspectiva *teatralității* și a *performativității*. Am încercat să descriem mecanismul *teatral* și *performativ* al operelor sîrbiene, prin investigarea legăturilor strânse care există între destinul acestora și destinul autorului lor, între, pe de-o parte, „măștile” omului și autorului Ion D. Sîrbu și, de cealaltă, metamorfozele teatrale, formale și structurale, ale scrierilor sale. Este, așadar, vorba de o analiză interdisciplinară care îmbină perspective venite din domenii de cercetare diferite (critica și analiza teatrală și critica literară) pentru a oferi un punct de vedere holistic asupra operei lui Ion D. Sîrbu.

Lucrarea este structurată pe șase capitole. Cu excepția primului, care oferă cadrul teoretic al analizei, capitolele următoare au ca principiu ordonator o *scală a teatralității* operei sîrbiene. Valorile sale de referință au fost analizate crescător, dinspre refuzul declarat al *teatralizării* – reprezentat de „proiectul antiteatral” al dramaturgiei lui Ion D. Sîrbu – spre un punct culminant, o „explozie” a teatralității pe toate planurile, evidentă în operele postume, cu precădere în romanul *Adio, Europa!* și formula atipică reprezentat de *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*. Între acești doi poli valorici, scrierile lui Sîrbu au fost analizate prin prisma dimensiunii lor *teatrale*, a cărei evidențiere sau, dimpotrivă, estompare a fost urmărită într-un raport strâns *autor – context socio-politic și cultural – operă – receptori*, cu scopul, pe de-o parte, de a depista mecanismele, temele și motivele teatrale recurente, iar pe de alta, de a înțelege *opțiunea* autorului pentru utilizarea lor, *modul lor de funcționare* în structura și forma operei și, implicit, rezultatul unor astfel de inserții teatrale, respectiv *efectul de lectură*.

Primul capitol al tezei, *Teatralitate și Performativitate. Definirea conceptelor operaționale* procedează la o trecere în revistă a multiplelor definiții date celor doi termeni complementari și propune unele definiții de lucru care au permis analiza scrierilor autorului, cele epice cu precădere, printr-o grilă teatrală. Privite într-un raport de complementaritate, *teatralitatea* și *performativitatea* sunt dimensiuni capabile să circumscrie atât procesul creației, cât și pe cel al receptării într-un *proces* tripartit *autor-operă-receptor* în care fiecare dintre aceste elemente are capacitatea de a declanșa resorturile teatrale și performative ale scrierii.

Cel de-al doilea capitol, *Teatralizarea biografiei: Spectacolul bufonului Gary*, inițiază analiza propriu-zisă a teatralității în cazul lui Ion D. Sîrbu, prin evidențierea caracterului histrionic al *omului* Ion D. Sîrbu. Talentul său nativ pentru *povestire* și *înscenare*, postura asumată de „bufon” – care pe de-o parte, își propune să amuze, iar pe de alta, să spună întodeauna adevărul – tendința spre o falsificare benignă a biografiei cu scopul de a-i accentua latura teatrală,

ne-au îndreptățit să vedem în *ființa* autorului Ion D. Sîrbu primul și cel mai important factor declanșator al *teatralității* scrierilor, astfel încât nu s-a putut ignora raportul strâns care există între traseul biografic al scriitorului și destinul operei sale. Privită din această perspectivă a *teatralității*, opera sîrbiană nu prezintă „accidente”, inegalități, ci se conturează ca un proiect limpede, conștient și asumat. În funcție de *menirea* pe care scriitorul consideră că o are în societate, în funcție de *scopul* scrierilor, acestea vor oscila în cunoștință de cauză între o vădită *antiteatralitate* (specifică operelor *antume*, dramaturgie și proză) și o *explozie* a teatralității pe toate planurile, care cuprinde în unul și același vertij spectacular autorul, opera și cititorii.

Următoarele două capitole, *Proiectul antiteatral al dramaturgiei lui Ion D. Sîrbu. Masca rigidă a dramaturgului și Teatralitatea prozei antume. Povestitorul, naratorul, autorul*, discută modalitățile prin care scrierile publicate în timpul vieții se metamorfozează în raport cu „un proiect antiteatral” care informează, firește, cu nuanțe specifice, atât dramaturgia, cât și prozele din această perioadă, povestirile (volumul *Povestiri petrolene*, 1973), nuvelele (volumul *Șoarecele B și alte povestiri*, 1983), precum și cele două romane pentru copii (*De ce plânge mama?*, 1973 și *Dansul ursului*, 1988). În dezacord fățiș cu tendințele specifice dramaturgiei și prozei din epocă, Ion D. Sîrbu propune *un alt model*, axat pe claritatea și sinceritatea mesajului în detrimentul oricăror cosmetizări stilistice. Înregistrăm, prin urmare, o mutație a dimensiunii teatralității, care caracterizează doar într-o mai mică măsură *actul scrierii*, dar care, în schimb, este prezentă și vizibilă la nivelul *universului ficțional* ale cărui valențe teatrale vor fi accentuate.

Capitolul al cincilea, *Spectacolul singurătății. Teatralitate și performativitate în interviurile și corespondența lui Ion D. Sîrbu*, introduce în „scenă” latura de *performer* a lui Ion D. Sîrbu, așa cum se desprinde ea din interviurile acordate diferitelor reviste din epocă (și strânse ulterior în volumele de publicistică editate de Dumitru Velea), dar mai ales din vasta corespondență, atâta câtă ne este cunoscută, pe care autorul a întreținut-o cu prietenii de dincoace și dincolo de „Cortina de fier”: volumele *Traversarea cortinei. Corespondență cu Ion Negoïtescu, Virgil Nemoianu, Mariana Șora* (1994), *Printr-un tunel. Corespondență cu Horia Stanca* (1997), *Scrisori către bunul Dumnezeu* (1998), romanul „epistolar” *Iarna bolnavă de cancer* (1998), *12 scrisori exemplare* (2002), cărora li se adaugă numeroase alte scrisori răsfirate în paginile unor reviste culturale. *Performer*-ul Ion D. Sîrbu reprezintă *dublul* artistic al povestitorului nativ, oral, spontan Ion D. Sîrbu. Asumându-și postura aceasta de *performer* (a cărei complexitate derivă, în opinia noastră, din anularea granițelor dintre ficțiune și realitate, din *prezența* marcată a autorului care absoarbe regia, interpretarea actoricească, subiectul și obiectul scrierii, nepermițând nici un fel de disocieri), Sîrbu conferă scrisorilor sale un fundamental caracter spectacular care le mediază, atât lor, cât și autorului lor, „trecerea” în sfera ficțiunii.

Ultimul capitol al tezei, *Opera postumă eliberată. Forma orfană, forma explodată*, discută scrierile *postume* ale lui Ion D. Sîrbu – romanele *Lupul și catedrala* (1995), *Adio, Europa* (volumul I în 1992 și volumul II în 1993), precum și ineditul *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* (volumul I în 1992, volumul II în 1993) – într-un raport de complementaritate. Odată cu aceste scrieri, ne plasăm în punctul cel mai înalt al prezenței și manifestării *teatralității*, dimensiune care nu doar că reprezintă legătura strânsă dintre scrierile din această perioadă, ci devine motorul care animă actul scrierii, universul ficțiunii și efectul de lectură. Între ființa prin excelență teatrală care a fost Ion D. Sîrbu și teatralitatea acestor scrieri există acum o perfectă suprapunere care, în plan metaforic, corespunde unei „mutări în literatură”.

Concluziile acestui studiu rezumă motivele pentru care *teatralitatea* și *performativitatea* se prefigurează ca dimensiuni indispensabile, nu doar structural, ci și valoric, ale operei lui Ion D. Sîrbu. Dimensiune *sine qua non* a scrierilor sîrbiene, *teatralitatea* este cea care, ca o fină țesătură, reușește să învâluie atât opera, cât și pe autorul ei într-un destin comun.